
UVOD

1. Naučna dostignuća u ovladavanju prirodnim resursima, pronalasci i tehnička unapređenja ostvarena do današnjih dana, omogućila su visok stepen razvijenosti ljudskog društva. Čovjek je proizveo komplikovana oruđa i mehanizme, koji pored svoje korisne svrhe, pod određenim uslovima, predstavljaju opasnost za ljude i rezultate ljudskog stvaralaštva. Zauvijek je prošlo doba kada se čovjek u obavljanju poslova koristio jednostavnim i bezopasnim oruđima, kada je udaljenosti prevaljivao pješice ili zaprežnim kolima i kada su događaji koji su dovodili do prouzrokovanja štete bili rijetki.

“Koliko promena od ovog zlatnog doba koje je u isto vreme bilo i doba statike. Posle statičkog čoveka došlo je biće koje izgleda da pripada drugoj rasi, koje se kreće bez prestanka bilo radi svojih poslova, bilo iz zadovoljstva i koje stvara u ovom cilju mašine, divne i brze, no koje mogu da budu uzrok strašnih katastrofa.

Ulice velikih gradova, po kojima je nekada rasla trava, ispresecane su u svim pravcima raznim prevoznim sredstvima koja se sukobljavaju i lome, katkada sa žrtvama; pojedinačni rad kod kuće zamenjen je zajedničkim radom u fabrikama i radionicama koje upošljavaju stotine, hiljade, desetine hiljada radnika; ranije bezopasno oruđe zamenjeno je mašinama sa ogromnom snagom; čovek je uspeo sebi da potčini i da koristi prirodne snage (kao što su električna struja, zraci, radijum) čiju suštinu još nije dovoljno upoznao i kojima ne može da upravlja po svojoj volji i bez štetnih posledica. Nesrećni događaji se povećavaju i mnogi od njih ostaju anonimni jer njihov pravi uzrok ostaje nepoznat; vesti o saobraćajnim nesrećama danas pune dnevne hronike u novinama i izazivaju, svakog dana u Evropi po nekoliko hiljada žrtava; sigurnost po javnim putevima, čak ni na trotoarima gde automobili po kaktkad naprave kakav nezgodan upad, nije potpuna, a ta sigurnost će biti još manja kada vazdušni saobraćaj bude igrao glavnu ulogu, kad vazdušna saobraćajna sredstva budu letela nad našim glavama bacajući na našu planetu predmete razne težine i veličine...”¹

¹ Josserand L., Evolucija odgovornosti (predavanje Luja Žoserana, profesora Pravnog fakulteta u Lionu održano na Univerzitetu u Koimbri (Portugalija) –

Dakle, kako vizionarski uočava prof. Luj Žoseran, iz jednog statičnog i relativno spokojnog načina života, čovjek je prešao, u vrijeme intenzivnog i opasnog življenja. U opasnim djelatnostima svake vrste koje čovjek svakodnevno obavlja komplikovanim mehanizmima, uređajima i alatima, transportnim sredstvima, oružjem i drugim opasnim stvarima, sadržan je visok štetni potencijal, koji u svakom trenutku može biti aktiviran kako od strane samih ljudi, tako i predvidivim i nepredvidivim prirodnim događajima, te dovesti do oštećenja ili potpunog uništenja materijalnih i nematerijalnih dobara.

Zbog toga je čovjek, uporedo sa borbom za unapređenje proizvodnje i stvaranje boljih uslova života, prisiljen da vodi i nimalo manje važnu borbu za očuvanje stvorenih vrijednosti, koristeći se pri tome svim raspoloživim naučnim potencijalima, pa time i dostignućima pravne nauke.

Pravna doktrina, legislativa i sudska praksa u cijelom svijetu, stalno izgrađuju pravne mehanizme zaštite ljudskih dobara od šteta koje mogu nastupiti, stvarajući tako svojevrsan sistem pravnih pravila prinudnog karaktera koji omogućava da “šteta koja je zadesila neko lice može, pod određenim uslovima, biti prevaljena na drugoga, tj. na onog ko je svojim ponašanjem nju izazvao ili ko snosi rizik njenog nastanka”.²

Ovaj sistem pravnih normi u čijoj strukturi dominiraju zakonski i podzakonski akti prinudnog karaktera, sadrži pravila kojima se regulišu uslovi pod kojima se između oštećenog i odgovornog lica kao subjekata prava, zbog nastupanja štete, uspostavlja svojevrsan građansko-pravni odnos, na osnovu kojeg oštećeni ima pravo da zahtijeva naknadu za štetu koju je pretrpio, a odgovorno lice obavezu da tu štetu nadoknadi. Za takav građansko-pravni odnos najčešće se koriste termini “građanska odgovornost za štetu” ili “odgovornost za štetu”.

Imajući na umu da je institut građanske odgovornosti nastao kao rezultat nastojanja uređenih društvenih zajednica za očuvanje stečenih imovinskih i neimovinskih vrijednosti čovjeka, potrebno je naglasiti da je u gotovo svim pravnim sistemima, pa tako i u jugoslovenskom odštetnom pravu, posebna pažnja posvećena stvaranju djelotvornih pravila o odgovornosti za štetu.

Tekst predavanja preuzet iz časopisa „Branic“, br.7- 8/1935, Beograd , 1935.g. i objavljen u časopisu Pravni život br.9-10, I tom , str.1166, Beograd, 1992. g.

² Radišić J, Imovinska odgovornost i njen doseg, Beograd, 1979, str.9-10.

Na dugom razvojnem putu građanske odgovornosti za štetu, pored opštih pravnih pravila o odgovornosti za štetu i pravila o odgovornosti za štetu od dejstva opasnih stvari i djelatnosti, izgrađivala su se i pravila o odgovornosti za drugog, o odgovornosti države za štete od akata terora, javnih demonstracija ili manifestacija, odgovornosti organizatora priredbi, odgovornosti za štetu zbog uskraćivanja neophodne pomoći, odgovornosti za štetu u vezi sa obavezom zaključenja ugovora, odgovornosti za vršenje poslova od opšteg interesa, kao i pravila o odgovornosti za štetu zbog povrede ugovornih obaveza.

2. U cjelokupnom sistemu građanske odgovornosti za štetu, gotovo ravnopravno participiraju i konkurišu subjektivna i objektivna odgovornost kao odraz značaja i djelovanja određenih pravnorelevantnih činjenica u samom činjeničnom osnovu građansko-pravnog odnosa odgovornosti za štetu.

Ipak, istorijski posmatrano, shvatanja o odgovornosti su se prvobitno zasnivala na ideji o pogreški, skrivljenom postupku odgovornog lica koji oštećeni mora dokazati, jer bez dokazane pogreške nema odgovornosti. Saglasno latinskoj maksimi „*Actori incubit probatio*“, teret dokazivanja da je pretrpio štetu, da je štetnik učinio pogrešku i konačno da je nastala štetna posljedica skrivljenog postupka (greške) štetnika, bio je na oštećenom kao tužiocu. Međutim, razvoj proizvodnih snaga i ljudskog društva u cjelini, prelazak u eru industrijalizacije i mehanizacije, te sve masovnije štete koje su bile vjerne sjenke društvenog progressa, ukazali su da je sazreo trenutak preispitivanja dogme o odgovornosti zasnovanoj na teoriji dokazane greške (krivice) i da je konačno došlo vrijeme da se sa oštećenog skine ogromno breme dokazivanja i prenese na štetnika. To je učinjeno kroz sistem pravnih normi o odgovornosti zasnovanoj na pretpostavljenoj krivici, a konačno i kroz sistem odgovornosti bez krivice, odnosno objektivne odgovornosti o kojoj će i biti riječi u predstojećim izlaganjima.